

VLADIMÍR VOTÁPEK

Kavkazská tragédie

RUSKÉ DOBÝVÁNÍ KAVKAZU
1783–1864

EPOCH

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
Polozapomenuté
války
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (FF ZČU, Katedra historických věd)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY

EDICE

VLADIMÍR VOTÁPEK

Kavkazská tragédie

RUSKÉ DOBÝVÁNÍ
KAVKAZU
V LETECH 1783–1864

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Vladimír Votápek, 2019

Cover © Karel Kárász, 2019

Drawings © Martin Ďásek 2019

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2019

ISBN 978-80-7557-169-4 (print)

ISBN 978-80-7557-658-3 (epub)

ISBN 978-80-7557-659-0 (mobi)

ISBN 978-80-7557-660-6 (pdf)

Mojí manželce, mojí polovině.

OBSAH

Předmluva	13
Úvod	15
Geografie a demografie	18
Jak Rusko rostlo, až dosáhlo na Kavkaz	21
Periferie říší	22
Vikinsko-slovanská Kyjevská Rus	24
Moskevská Rus	28
Rusko si osahává Kavkaz	31
Kozáci	35
Kavkazská linie	38
Kavkaz v průsečíku zájmů tří velmocí	41
Věk osvícenství	43
Dominance Západu	44
Rusko a Evropa	48
Modernizace a osvícenství	49
Vnitřní problémy a vnější růst Ruska	50
Sláva a pád Osmanské říše	53
Sláva a úpadek Persie	57
Konflikt velmocí	63
Hráči a figurky	65
Technologická převaha ruských zbraní	67
Osmanská armáda	69
Janičáři	70
Reforma turecké armády	71
Perská armáda	73
Války na přelomu 18. a 19. století	77
Rusko-perské války (1796–1812)	78
První etapa	80
Kampaň hraběte Zubova	81
Kavkazské bojiště v napoleonské době	84
Pokračování válek s Persií a Tureckem	85

Období deváté rusko-turecké války (1806–1812)	90
Rok 1812	93
Jermolovova válka	97
Realizace Jermolovova plánu	99
Vyhlazení Dadi jurť	102
Vzpouřa zoufalých	104
Vítězství Ruska v Zakavkazsku	109
Rusko-perská válka 1826–1828	112
Kampaň v letech 1827–1828	114
Rusko-turecká válka 1828–1829	119
Zahájení bojů	120
Dobytí Karsu	123
Dobytí Achalciche	126
Gribojedovova epizoda	129
Druhý rok deváté rusko-turecké války	131
Pacifikace Kavkazu	137
Gruzínská vojenská cesta	139
Nepokoření horalé	140
Murídské války	142
Imám Gazi-Mohamed zahajuje povstání	146
Imám Hamzat Bej	149
Koncentrace sil	150
Bitva u pramene Gimry	152
Avarská expedice 1837	154
Carská návštěva Kavkazu	157
Obležení Achulga roku 1839	159
Dobytí Surkajovy věže	162
První generální útok	163
Třetí etapa obléhání	164
Šamilův návrat	167
Boje v lesích	170
Roky Šamilových vítězství	172
1845 – Expedice k Dargo	176
1846 – Šamilova invaze do Kabardy	186
Útoky na Gergebil	190
1848–1856: oslabování imamátu	193

Hadží Murad	195
Krymská válka	198
Kavkazské bojiště	199
Finále 1856–1859	202
Čerkeská válka	209
Porážka Nogajců	214
Dobývání Anapy	216
Genocida Čerkesů	219
Co následovalo	223
Zhroucení carského Ruska	225
Rozpad SSSR	229
Medailonky hlavních osobností	233
Petr I.	234
Kateřina Veliká	236
Ivan Vasiljevič Gudovič	238
Alexandr Holstein-Gottorp-Romanov.	239
Abbās Mīrzā	241
Generál Jermolov	242
Mikuláš Holstein-Gottorp-Romanov.	244
Ivan Fjodorovič Paskevič	246
Sultán Mahmud II.	247
Imám Šamil	249
Michail Sergejevič Voroncov	251
Alexandr Ivanovič, kníže Barjatinskij	252
Chronologie	253
Bibliografie	259

PŘEDMLUVA

Vladimír Votápek podává podrobnou zprávu o tom, jak nejrůznější ruské režimy v průběhu historického času dobývaly, a dosud dobývají, území, o něž rozšiřují své státní teritorium. Jako příklad tohoto specifického kolonialismu si autor vybral dobývání Kavkazu. Jeho volba je moudrá. Právě tento dosud nedokončený boj Kavkazanů nejrůznějších etnik a vzájemně se lišících jazyků, kultur a náboženství za zachování vlastní nezávislosti, ukazuje na necitlivost, s jakou ruští vládcí od samých počátků svého snu o cestě k „teplým mořím“ mínili dosahovat a také dosahovali svého.

Autor shromáždil zásadní a podrobné údaje o imanentní ruské válce s Kavkazany, na jejichž specifické kulturní, náboženské a politické potřeby Rusko všech dosud známých režimních podob odpovídá vždy stejně, a to násilným potlačováním.

Argumenty pro takové řešení se v zásadě nemění. Rusko všech historických podob z mnoha přirozených zeměpisných i ideologických důvodů připojuje teritoria svých kolonií k základu území svého původního státu. Zprvu Sibiř s jejím nerostným bohatstvím, pak krajní sever s ledovými moři, Dálný východ otevírající vstup do Tichého oceánu, a konečně Kavkaz, bránu k „strategicky nezbytným“ teplým mořím, jak se dodnes nestydí ospravedlňovat kavkazské války poslanec Státní dumy Vladimir Žirinovskij.

Oním připojováním – v mnohém ohledu nejenom geografickém – vzdálených území, vzniká Rusko, ruská říše, jako útvar po všech stránkách nehomogenní, že jej nelze udržet pohromadě jinak než, eufemisticky řečeno, pevnou rukou. A právě na Kavkaze díky bojovnosti a odhodlanosti Kavkazanů, díky jejich nepoddajnosti, byla a je ta ruka stále ještě ozbrojená a zbraň neváhá použít. Lze nejen tvrdit, ale i prokázat, že základní státní ideou Ruska, jeho *raison d'état*, byla a je jeho teritoriální velikost – geografická mohutnost státu, který se pyšní tím, že co do území, na němž se rozkládá, je největším na světě.

Lze se jistě pyšnit tím, že od západu k východu, od Moskvy do Vladivostoku, je vzdálenost po transsibiřské železnici téměř deset tisíc kilometrů. Lze zajisté trvale překvapovat svět jedenácti časovými pásmy

nebo šedesát tisíc kilometrů dlouhou hranicí. Je ovšem také nutno zamlčovat problémy, které jsou s takovými rekordy spojeny. Nehomogenost etnická, jazyková, kulturní, náboženská, rozdílnost klimatických pásem, míry industrializace jednotlivých subjektů federace, to vše vytváří více než nerovné existenční podmínky k životu obyvatel tohoto státního kolosu. Nelze se tedy divit, že ten, kdo se rozhodne Rusko udržet ve státním celku, dává před parlamentarismem, před demokracií, přednost „vertikále moci“, tedy „pevné ruce“. Ta ovšem, má-li být účinná, předpokládá takové instituce, které jsou samy tvořeny mocensky vertikálně, tedy mohutnou armádu, silnou a početnou policii a instituce schopné včas podávat informace o spokojenosti či naopak nespokojenosti zejména těch, kteří od oné ruky očekávají víc než pokárání.

Votápkova kniha o dobývání Kavkazu ukazuje na historických příkladech dovedených až k současnosti, jak pouhá teritoriální mohutnost státu, chápaná jako smysl jeho existence, nepřináší občanskou spokojenost obyvatel a nakonec vede k neustále sílícímu násilí.

*Luboš Dobrovský,
V letech 1990--1992 ministr obrany
a mezi roky 1996--2000 český velvyslanec v Ruské federaci*

Úvod

Pohoří Velkého Kavkazu se táhne od Novorosijska, ležícího na pobřeží Černého moře, až k ázerbájdžánské metropoli Baku, omývané vodami Kaspického moře. Vzdušnou čarou je dlouhé téměř 1200 km. Šířka Kavkazu se pohybuje mezi 100 a 200 km, výjimku tvoří jeho okraje, kde se výrazně zužuje. Na jih od Velkého Kavkazu se rozkládá systém Malého Kavkazu a Arménské vysočiny. Velký Kavkaz, tvořený mnoha hřebeny, skalnatými vrcholy, průsmyky a údolími, přes které protékají prudké horské řeky, je jen obtížně průchodný. Až do novověku tvořil účinnou překážku obchodu i přesunům armád.

Kavkaz ale také byl a je domovem lidí, žijících v horských údolích a na náhorních planinách, na úbočích hřebenů postupně sestupujících k velké euroasijské rovině na severu, stejně jako na Malém Kavkazu a Arménské vysočině na jihu. Lidé si v jeho úrodných údolích i na kamenitých políčkách dobývají pro sebe a své rodiny svůj vezdejší chléb. Pojem Kavkazu se vynořuje z předdějinných dob v díle Hérodotově.¹ Další zmínky o něm najdeme v pracích starověkých dějepisců, jako byli Strabón nebo Plinius. Od nejranějších dob byl zaznamenán jeho charakter přírodní překážky, obtížně přístupné a snadno hájitelné, území chudého na přírodní zdroje, které velkými vzdálenostmi a izolovaností jednotlivých údolí přispívalo ke kulturní a jazykové fragmentaci obyvatel.

Regionem procházely nejrůznější migrační vlny, dobyvatelé i uprchlíci. Zatímco na různých místech naší planety vznikaly a umíraly říše, formovaly se národy a jejich státy, v obtížně přístupných oblastech Kavkazu přežívalo až do 19. století rodové, kmenové uspořádání s plochou společenskou strukturou. Kraj od kraje, údolí od údolí se obyvatelstvo lišilo etnicky, kulturně, jazykově i ekonomicky. A liší se i nyní, po více než sto letech ruské dominance.

V pracích historiků se Kavkaz a jeho předhůří objevují nejčastěji jako bojiště různých válek – počínaje tažením Alexandra Velikého, přes boje mezi Východořímskou říší a Persií, průniky Mongolů a Osmanů,

---

¹ Dary byly požadovány od Kolchidanů a jejich sousedů až po kavkazské hory, až do nich sahá vláda Persie, země na sever od Kavkazu nebere Persii na zřetel... CURTIS, J., *The Archeology of the Achamaenid Period*, in: CURTIS, J. – TALLIS, N. (eds), *Forgotten Empire, the World of Ancient Persia*, London 2005.

konfrontace sultánů a šáhů, až po invazi Ruska. I když v jeho podhůří rozkvetly a uvadly velké říše, Kavkaz byl především periferií. Teritorium bylo objektem cizích imperiálních ambicí, a muselo se v té nebo jiné míře podřizovat zájmům vzdálených metropolí a vládců.

GEOGRAFIE A DEMOGRAFIE

Pohoří Kavkazu vzniklo přibližně před 25 miliony let, když protichůdný tlak vytlačil k nebi řadu hor a hřebenů. Nejvyšším vrcholem je Elbrus, jehož západní vrchol dosahuje výšky 5633 metrů. Kavkaz se dělí na západní, střední a východní část.

Západní část se rozprostírá od Černého moře až po Kluchorský průsmyk v oblasti Dombaje. Leží na území Gruzie (Abcházie) a Ruska (včetně Adygyska a Karačajevsko-Čerkeska). Tato část Kavkazu bývá srovnávána s Alpami. Do nejvyšší výšky – kolem čtyř tisíc metrů – se jeho vrcholy šplhají právě v oblasti Dombaje.

Centrální část Kavkazu leží na území Gruzie (včetně Jižní Osetie) a dvou republik Ruské federace, Kabardsko-Balkarska a Severní Osetie. Na východě je vymezena sopečným vulkánem Kazbekem, zatímco

Politické rozdělení Kavkazu

na západě Elbrusem. Tato část pohoří je nejvyšší a jsou zde soustředěny všechny kavkazské pětitisícovky.

Východní část pohoří, která se rozkládá na území Gruzie, Ingušské republiky, Čečenska, Dagestánu a Ázerbájdžánu, má vzhledem k odlišným geologickým a podnebným podmínkám zaoblenější reliéf. Místní hory jsou prakticky bezlesé (spolupůsobícím faktorem je i pastevectví). Nejvyšším vrcholem východního Kavkazu je Tebulosmta (4492 m).

Hlavní hřeben Velkého Kavkazu přechází směrem na sever do několika dalších hřebenů (Boční, Skalistý, Pastvinný, Lesnatý...), jejichž vrcholy se směrem k severu snižují, až přecházejí do euroasijské roviny. Všechny vodní toky se dříve nebo později vlévají do čtyř řek: Kubáně, Těreku, Sulaku a Samuru. Horský systém na jih od hlavního hřebenu Velkého Kavkazu je složitější. Nejprve sestoupí do úrodného údolí, aby znovu vystoupal k vrcholům Malého Kavkazu a Arménské vysočiny. Řeky v západní části Gruzie, včetně Abcházie a Adžárie, směřují na západ. Nejznámější z nich je Rioni, ve starověku zvaná Fasis, protékající historickou Kolchidskou nížinou. Vodní toky z východní části Gruzie míří přes území Ázerbájdžánu dál na východ, spojí své vody v řece Kura, protékají Kuro-arakskou nížinou a spolu s řekou Araks svou cestu končí v Kaspickém moři. Zakavkazsko se nachází v subtropickém podnebném pásu. Více vláhy je v západní části (lesy), oblasti východní mají srážek výrazně méně, klima má kontinentální ráz (stepi až polopouště). V horách je podnebí horské, ovlivněné nadmořskou výškou.

Etnické složení Kavkazu dodnes odráží neuvěřitelnou různorodost, kterou se tato oblast vyznačovala v posledních staletích. V regionu můžeme nalézt Rusy a další národy, hovořící slovanskými jazyky, které do oblasti přišly v rámci carské expanze. Do skupiny indoevropských jazyků patří z původních kavkazských obyvatel také Arméni a příslušníci různých helénských skupin. Na Kavkazu stále žijí i lidé hovořící íránskými jazyky, jako jsou Osetinci, Talyšové, Tatsové a třeba i zbytky jezídké populace. Další velkou jazykovou rodinou kavkazských obyvatel je turkická skupina, zastoupená především Azery. Patří sem ale i Kumykové, Nogajci, Turkmenové a Karačajci. Mongolská skupina je zastoupená Kalmyky.

Největší počet jazyků a etnických skupin pak patří do rodiny tzv. severokavkazských jazyků. Její západní skupina zahrnuje Abchazy,

Adygejce, Čerkesy a Kabardince. Do východní skupiny patří Avari (dělíci se na desítky dalších podskupin), Andijci, Didojci, Lezgíni a Lakové. Zapomenout nemůžeme ani na Vajnachy, k nimž patří i Čečenci a Inguši. Podobně pestré je i náboženské a kulturní prostředí. Na Kavkazu najdeme křesťany pravoslavné i arménské denominace, většinu mezi muslimy tvoří sunnité, ovšem na území Ázerbájdžánu najdeme i šíity.

Tato rozdrobenost se ukázala být významná i z hlediska ruské expanze na Kavkaz, protože Petrohradu² se dařilo díky šikovné manipulaci s etnickými a kulturními rozdíly drobit a oslabovat obranu horalů tak, aby je mohl lépe vojensky ovládnout. Díky tomu dokázali ruští generálové překonat ozbrojený odpor i logistické překážky a po dlouhých desetiletích krvavých bojů nakonec připojit severní i jižní Kavkaz k carskému impériu. A stejnou manipulaci používají i dnes, kdy proti sobě staví například Gruzíny a obyvatele Jižní Osetie.

---

² Oficiální název Petrohradu, jedné ze dvou historických metropolí Ruska, se v průběhu času proměňoval. Pro zjednodušení se budeme v knize držet uvedeného jména bez ohledu na to, o jakém časovém období budeme hovořit.